

Boekbespreking

Over gele hesjes en klimaatactivisten: een zoektocht naar gedeeld belang in eco-sociaal beleid

Robbe Geerts

UAntwerpen

robbe.geerts@uantwerpen.be

Wim Van Lancker en Adeline Otto (2022)
*Waarom gele hesjes niet met een bakfiets
rijden. Over klimaatverandering, ongelijk-
heid en beleid.* 136 pagina's, € 20,00, ISBN
9789461173362.

In het boek *Waarom gele hesjes niet met een bakfiets rijden. Over klimaatverandering, ongelijkheid en beleid* werpen Wim Van Lancker en Adeline Otto een kritische blik op het huidig klimaatbeleid en de ongelijkheden die hiermee gepaard gaan. De essentie van hun argument gaat als volgt: 'klimaatverandering kan niet worden aangepakt als ongelijkheid wordt genegeerd' (p. 97). Zo past dit boek in het kielzog van de klimaatrechtvaardigheidsbeweging. Hier wordt al decennia gehamerd op het feit dat klimaatverandering en sociale ongelijkheid onlosmakelijk verbonden zijn. Maatschappelijk zwakkere groepen zijn het minst verantwoordelijkheid voor klimaatverandering en dragen er de grootste lasten van. Inwoners van het Globale Zuiden worden bijvoorbeeld onevenredig geconfronteerd met klimaatrampen terwijl rijke westerse landen de grootste (historische) schuld dragen. Ook binnen landen zien we dergelijke ongelijkheden. Arme mensen wonen bijvoorbeeld het vaakst in slecht geïsoleerde woningen die niet bestand zijn tegen hittegolven, of ze worden het hardst getroffen door overstromingen.

De bijdrage van Van Lancker en Otto – beiden expert sociaal beleid – zit in het ontrafelen van deze ongelijkheden op het (Belgisch) beleidsniveau. Op goed onderbouwde wijze beschrijven ze hoe mensen met een lager inkomen het minst voordeel halen bij – en zelfs benadeeld worden door – het huidige klimaatbeleid. Dit ondermijnt ongetwijfeld het draagvlak ervoor.

Het brengt de effectiviteit van klimaatbeleid in gedrang en speelt polarisatie in de hand. Het boek is een overtuigend argument voor eco-sociaal beleid, oftewel de combinatie tussen klimaat- en sociaal beleid.

Een belangenstrijd tussen gele hesjes en klimaatactivisten

Van Lancker en Otto vertrekken vanuit de tegenstellingen tussen twee protestbewegingen die in 2018 en 2019 ogenschijnlijk recht tegenover elkaar stonden: de gele hesjesbeweging en klimaatactivisten. De laatste staat symbool voor een progressieve, begoede en hooggeschoolde middenklasse met aandacht voor postmaterialistische waarden zoals het klimaat. De eerste daarentegen staat symbool voor een conservatieve groep mensen die het minder breed hebben, lager geschoold zijn en materialistische waarden vooropzetten zoals veiligheid en inkomen. Zij liggen voornamelijk wakker van de stijgende energieprijzen en dalende koopkracht. ‘Het is een mythe dat zij niet bezorgd zouden zijn om het klimaat. Maar ze kunnen er niet wakker van liggen, want het einde van de maand is nu eenmaal sneller daar dan het einde van de wereld’ (p. 65).

Het boek beschrijft een sociaaleconomische breuklijn, een klassenstrijd tussen grofweg rijk en arm. Het zijn de middenklasse en elite – waar begoede en hooggeschoolde klimaatactivisten vaak deel van uitmaken – die een grote invloed uitoefenen op beleid terwijl ze tegelijk de grootste verantwoordelijkheid dragen voor klimaatverandering. Hun stem weegt zwaarder door dan die van pakweg de gele hesjes. Het gevolg is ‘een klimaatbeleid op maat van de hogere inkomens’ (p. 18). Denk aan lage-emissiezones en elektrische bedrijfswagens, duurder fossiele energie en subsidies voor zonnepanelen, enzovoort. Een ander voorbeeld is emissiehandel. In de praktijk heeft dit de grootste impact op de sectoren die veel lagere inkomens tewerkstellen, met een verhoogde kans op werkloosheid en inkomensverlies als gevolg. Het huidige klimaatbeleid wordt gekenmerkt door mattheuseffecten. Dit alles terwijl de kostprijs van voedsel, wonen en verwarmen blijft stijgen. Net die dingen die het zwaarst doorwegen in de uitgaven van gezinnen met een laag inkomen. Dit uit zich in onvrede en een gevoel van onmacht bij veel mensen. En wie kan hen dit kwalijk nemen?

Het boek houdt de maatschappij – en specifiek de middenklasse in rijke landen – een spiegel voor door de ongelijkheden en paradoxen aan te kaarten die gepaard gaan met klimaatverandering en klimaatbeleid. Diegene die het hardst roepen dat de wereld vergaat, zijn vaak de mensen die er het meest verantwoordelijkheid voor dragen. De personen die er de meest lasten van ondervinden, hebben het minst in de pap te brokken. Het is dan niet verwonderlijk dat de bovenlaag in de maatschappij het meeste voordeel haalt uit het huidige klimaatbeleid. Het is evenmin verwonderlijk dat minder begoede burgers ontevreden zijn en zich niet identificeren met de strijd tegen klimaatverandering. Gele hesjes rijden dus niet met een bakfiets, zo luidt het bij Van Lancker en Otto.

Eco-sociaal beleid

Van Lancker en Otto geven niet enkel kritiek. Ze bieden ook een oplossing in de vorm van eco-sociaal beleid. De auteurs verzetten zich zowel tegen techno-optimisme als groeipessimisme. Techno-optimisme staat voor de ont koppeling tussen economische groei en uitstoot door technologische vooruitgang. Tot nu toe, zo argumenteren de auteurs, bleef deze vermeende loskoppeling echter uit. Hoewel technologische innovatie de economische productie efficiënter maakt, worden deze duurzame winsten tenietgedaan door stijgende productie en consumptie. Op korte termijn is groene groei alleszins geen oplossing, stellen Van Lancker en Otto. Ontgroei biedt volgens hen evenmin een oplossing. Het uitgangspunt van groeipessimisten is dat we de productie en consumptie van koolstofintensieve luxegoederen moeten verminderen en tegelijk inzetten op dingen die onze levenskwaliteit echt verbeteren zoals gezondheidszorg en onderwijs. De auteurs geven echter aan dat het grootste deel van uitstoot in Belgische huishoudens verbonden is aan wonen, voeding en verwarmen. Dit zijn dingen waarop moeilijk te besparen valt (zeker bij arme mensen) en wel degelijk sterk samenhangen met levenskwaliteit. Het fundamenteel probleem is dat we vandaag leven in 'een samenleving waar economische groei leidt tot een hogere levensstandaard én tevredenheid bij heel wat mensen' (p. 54). Allicht vergt ontgroei aanzienlijke opofferingen waardoor het maatschappelijk draagvlak ervoor uitblijft. Het verdwijnen van niet-noodzakelijke consumptie brengt ons trouwens niet dicht genoeg bij nuluitstoot om effectief te zijn.

Vanuit hun expertise als sociaal-beleidsonderzoekers zien Van Lancker en Otto soelaas in eco-sociaal beleid. Beleid moet zowel inspelen op sociale rechtvaardigheid als klimaat. Dit kan de kloof dichten tussen gele hesjes en klimaatactivisten. Kringloopwinkels zijn waarschijnlijk de bekendste uiting hiervan. Een winkel met tweedehandsspullen aan betaalbare prijzen dat zowel klimaatactivisten als gele hesjes tot haar cliënteel mag rekenen. Als schoolvoorbeeld voor andere mogelijkheden geven Van Lancker en Otto sociale huisvesting aan. Aangezien wonen en verwarmen sterk bijdragen aan onze uitstootpatronen, moet beleid inspelen op betaalbare en energie-efficiënte huisvesting voor lage inkomens. Twee vliegen in één klap, luidt het bij de auteurs. Een ander voorbeeld betreft transport en mobiliteit. Beleid dat inzet op elektrische auto's is een vorm van exclusief klimaatbeleid omdat ze voor veel mensen onbetaalbaar zijn. Wanneer mensen daarbovenop gestraft worden door een lage emissiezone omdat ze vasthangen aan hun oude dieselwagen, zijn ze terecht kwaad. Daarom zijn investeringen in openbaar vervoer noodzakelijk. Eco-sociaal beleid moet ervoor zorgen dat iedereen kan en wil deelnemen aan de klimaattransitie.

Van Lancker en Otto reiken drie principes aan op basis waarvan beleidsoplossingen gezocht kunnen worden: (i) belast klimaatschadelijk gedrag op een rechtvaardige manier, (ii) geef meer aan wie meer nodig heeft en (iii) sla twee vliegen in één klap door sociale en ecologische doelstellingen te combineren. Welvaartsstaten

kunnen dergelijk eco-sociaal beleid op een relatief korte termijn hanteren om de rechtvaardigheid van klimaatbeleid te verhogen, alsook het draagvlak en de effectiviteit ervan.

Wat met andere tegenstellingen?

De auteurs gebruiken de tegenstellingen tussen de gele hesjesbeweging en klimaatactivisten, tussen arm en rijk, om een scherp en overtuigend argument te brengen voor sociaal rechtvaardig klimaatbeleid. Ze geven terecht aan dat er belangenconflicten en klassentegenstellingen zijn die onze omgang met klimaatverandering vormgeven en ongelijkheden bestendigen. Uiteraard is het in realiteit niet zo eenvoudig als een simpele tweedeling. Een recent onderzoek toont bijvoorbeeld aan dat de klimaatspijbelers¹ een minder elitaire groep waren dan vaak voorgesteld (della Porta & Portos 2021). Wellicht was de gele hesjesbeweging ook meer divers dan voorgesteld. Toch is de oproep voor een sociaal klimaatbeleid hoe dan ook belangrijk.

Maar deze verhelderende simplificatie roept op sommige momenten vragen op en verhult de aandacht voor andere tegenstellingen. De auteurs reduceren het klimaatdebat op bepaalde momenten tot een sociaaleconomische kwestie. Zo wordt geschreven dat 'het niet je politieke ideologie of je geslacht [is] dat je klimaatgedrag bepaalt, maar wel je inkomen' (p. 82). Zeer terecht stellen Van Lancker en Otto dat inkomen wellicht de grootste voorspeller is van ecologische voetafdruk. Maar tegelijk benadrukt onderzoek een resem aan andere belangrijke factoren. Zo bestaat er een sterk verband tussen onderwijsniveau en politieke ideologie enerzijds, en steun voor klimaatbeleid anderzijds (Drews 2021). Verder bestaat er een rijke literatuur omtrent de relatie tussen culturele factoren zoals cultureel kapitaal en onze milieuattitudes en -gedragingen (Balsiger et al. 2019; Kennedy en Johnston 2019). Mensen moeten een verband (kunnen) zien tussen hun gedrag en collectieve uitkomsten, of met andere woorden geloven dat hun individueel gedrag effect heeft (Kennedy en Givens 2019). Daarnaast toont onderzoek aan dat milieubewustzijn verweven is met sociale status en klassendistinctie (Carfagna et al. 2014; Kennedy, Baumann en Johnston 2019; Schor et al. 2016). Andere onderzoekers benadrukken dan weer de rol van gender, bijvoorbeeld door verbanden te leggen tussen vleesconsumptie en masculiniteit (De Backer et al. 2020). Kortom, er bestaan meer tegenstelling dan enkel inkomen. Is sociaal klimaatbeleid gericht op sociaaleconomische rechtvaardigheid wel voldoende om alle tegenstellingen weg te werken?

Ook schrijft het boek de individuele verantwoordelijkheden van burgers iets te makkelijk af. De rol van ecologisch burgerschap is nochtans onderwerp van debat in de academische literatuur (Dobson 2003). Van Lancker en Otto stellen bijvoorbeeld dat het niets zal uitmaken als het individu stopt met vliegen. De vliegtuigen zullen blijven vliegen, klinkt het. 'Als wij als academici niet meer naar conferenties zouden vliegen, dan worden er niet minder conferenties om georganiseerd' (p.

¹ Klimaatspijbelers zijn jongeren die spijbelen van school om deel te nemen aan klimaatprotesten. De term werd bekend met de opkomst van een wereldwijde klimaatbeweging gestart door de Zweedse tiener Greta Thunberg in 2018.

57). Het klopt dat het individu alleen weinig impact heeft, maar een collectieve verschuiving in duurzame waarden en gedrag is niet onbelangrijk, al is het enkel voor de signaalfunctie naar overheden en bedrijven. Het boekt versimpelt op deze manier het structure-agency-debat ten voordele van (beleids)structuur. Er zijn echter tussenoplossingen, waarbij in de milieusociologie de praktijkbenadering het beste voorbeeld is. Deels gestoeld op de structuratietheorie van Anthony Giddens, stelt praktijktheorie dat we sociale praktijken als eenheid van verandering moeten zien, in plaats van individuen of structuren (Spaargaren en Van Vliet 2000). De manier waarop we ons verplaatsen naar het werk, bijvoorbeeld, komt tot stand door individuele keuzes om al dan niet met de auto te gaan én door een beleidsfocus op elektrische auto's in plaats van openbaar vervoer.

Tot slot schippert het boek tussen schaalniveaus. De hoofdfocus ligt bij de beleidscontext van een westerse welvaartstaat. Afwisselend besteden Van Lancker en Otto aandacht aan de wereldwijde context en de tegenstelling tussen het Globale Noorden en Zuiden. Binnen de context van een welvaartstaat oogt eco-sociaal beleid realistisch maar enig giswerk is nodig naar de manier waarop dit zich internationaal vertaalt. De economische ontwikkeling van rijke landen is bijvoorbeeld het resultaat van historische uitstoot, alsook de uitbuiting en ecologische degradatie van andere landen in het Globale Zuiden. Allicht gaat dit het doel van het boek ietwat voorbij. Toch is het een belangrijke vraag aangezien de internationale aard van het klimaatprobleem de enkele natiestaat niet de meest geschikte actor maakt om klimaatverandering op te lossen.

Een gedeeld belang

Het boek stelt een bewonderingswaardige koppeling voor tussen sociaal beleid en klimaatbeleid. Dit is essentieel vanuit het oogpunt van sociale rechtvaardigheid, maar ook voor de geloofwaardigheid van ons klimaatbeleid. In de zoektocht naar oplossingen voor het klimaatprobleem gaat het boek echter soms voorbij aan een aantal (milieu)sociologische inzichten. Bovendien kan de sceptische lezer argumenteren dat eco-sociaal beleid dicht bij de status quo blijft en dat techno-optimisten of groeipessimisten structurelere oplossingen bieden op lange termijn en wereldwijde schaal. Toch stellen de auteurs terecht dat de zoektocht naar gedeelde belangen essentieel is. Klimaatverandering is een probleem dat alle mensen op de wereld aangaat. Aan de basis van het probleem ligt een ongelijk economisch en politiek systeem. We kunnen ongelijkheid daarom niet loskoppelen van klimaatbeleid. Of in de woorden van de gele hesjes: *Fin du monde, fin du mois. Même coupables, même combat.*

Literatuur

- Balsiger P, Lorenzini J en Sahakian M (2019) How Do Ordinary Swiss People Represent and Engage with Environmental Issues? Grappling with Cultural Repertoires. *Sociological Perspectives* 62(5) : 794–814.
- Carfagna LB, Dubois EA, Fitzmaurice C, Ouimette MY, Schor JB, Willis M en Laidley T (2014) An emerging eco-habitus: The reconfiguration of high cultural capital practices among ethical consumers. *Journal of consumer culture* 14(2): 158–178.
- De Backer C, Erreygers S, De Cort C, Vandermoere F, Dhoest A en Van Bauwel S (2020) Meat and masculinities. Can differences in masculinity predict meat consumption, intentions to reduce meat and attitudes towards vegetarians? *Appetite* 147: 104559.
- della Porta D en Portos M (2021) Rich kids of Europe? Social basis and strategic choices in the climate activism of Fridays for Future. *Italian Political Science Review/Rivista Italiana di Scienza Politica* 53(1): 24–49.
- Dobson A (2003) *Citizenship and the Environment*. Oxford: Oxford University Press.
- Drews S (2021) Public support for climate policy. In: Franzen A en Mader S (red) *Research Handbook on Environmental Sociology*. Cheltenham: Edward Elgar, pp. 237–249.
- Kennedy EH, Baumann S en Johnston J (2019) Eating for Taste and Eating for Change: Ethical Consumption as a High-Status Practice. *Social Forces* 98(1): 381–402.
- Kennedy EH en Givens JE (2019) Eco-habitus or eco-powerlessness? Examining environmental concern across social class. *Sociological Perspectives* 62(5): 646–667.
- Kennedy EH en Johnston J (2019) If you love the environment, why don't you do something to save it? Bringing culture into environmental analysis. *Sociological Perspectives* 62(5): 593–602.
- Schor JB, Fitzmaurice C, Carfagna LB, Attwood-Charles W en Poteat ED (2016) Paradoxes of openness and distinction in the sharing economy. *Poetics* 54: 66–81.
- Spaargaren G en Vliet B van (2000) Lifestyles, consumption and the environment: The ecological modernization of domestic consumption. *Environmental Politics* 9(1): 50–76.

Over de auteur

Robbe Geerts is een sociologisch onderzoeker bij het Centre for Research on Environmental and Social Change (CRESC) van de Universiteit Antwerpen. Zijn onderzoeksinteresse bevindt zich op de intersectie tussen milieusociologie en sociale ongelijkheid, met focus op sociale verschillen in milieuatituden en gedrag.